

Ako bismo željeli usporediti ovo Tomičevo djelo s nekim drugim proukama euharistije u novijoj literaturi, onda mi se čini da je ono najbliže ekumenskoj biblijsko-teološkoj studiji Maxa Thuriana, *L'eucharistie*, Neuchatel, 1963, jer se i u ovoj studiji nalazi gotovo istovjetna raspodjela gradiva, a nadalje po bliski po snažnom povratku svetopisamskim izvorima euharistije.

Na stranicama ove Tomičeve studije svaki će vjernik, a napose svaki svećenik pronaći obilatu prisutnost Božje riječi koja ide za tim da nam razotkrije otajstvo. Ta Božja riječ osvjetljuje nam smisao i znakovitost starozavjetnih žrtava, klasične praslike žrtvovnog Jaganca, uvodi nas u otajstvo »krvi saveza«, otkriva spasenjsko i izbaviteljsko značenje pashalnog blagovanja i gozbe, te nas kroz proročki govor i izričaje o Sluzi Jahvinu dovodi do praga razumijevanja svega onoga što će se u svoj punini dogoditi u mesijanskim vremenima. S obzirom pak na novozavjetne tekstove, autor nas postupno uvodi u otajstvenu sadržajnost Isusovih riječi i djela, daje nam pouzdana tumačenja Posljednje večere, ustanove euharistije u kojoj se i danas u Crkvi neprestano uprisutnjuje cjelovito Pashalno otajstvo. Stranice na kojima se razlaže ustanovljenje Euharistije, Isusova »tvrda besjeda« iz Kafarnaumskog govora u Ivanovoj redakciji, kao i sve ono što se iznosi o jedincatoj žrtvi Isusa Krista kroz predano tijelo i prolivenu krv na križu — za nas, tvori srž ove knjige i njezine najbolje stranice.

U posljednjem dijelu knjige gdje je riječ o euharistiji u Crkvi naći ćemo sabrano sve ono što se odnosi na življenje i shvaćanje ovog otajstva u praskršćanskoj zajednici, u prvotnoj, apostolskoj generaciji Crkve, posebno kroz podatke Pavlovih poslanica. I tu, gdje završavaju svetopisamska izvješća, završava i ova prouka i ovo razmatranje. Pa, iako bi nama ponekad više godilo da na ovim stranicama možemo pročitati prouke i prosudbe o »sudbini euharistije« kroz stoljeća crkvene prakse i njezina bogoslovlja, te o našim današnjim teološkim »sporenjima« oko mučnih termina transsubstancijacije, transnifikacije i transfinalizacije, dobro je da nas autor vraća na izvore, da nas »prisiljava« na razmišljanje srcem vjere u osvjetljenju Duha Svetoga nad onim što je Bog pripremao, ostvario i podario u euharistiji.

Sasvim je sigurno da će ova knjiga, lišena teoloških nadgradnja obrane i dokazivanja, svakome tko je bude srcem vjere meditativno čitao, odlično poslužiti da doživi »ponovno otkriće« euharistije, samoga Krista, koji nam se u ovoj »tajni vjere« neprestano nudi, kako bismo na tom »povlaštenom mjestu« doživjeli svoj osobni susret s Kristom, te uzmgli proniknuti sve dublje u tajnu njegove osobe i njegovog poslanja. To je, zacijelo, i bila nakana ove knjige, jer sam autor lijepo kaže: »O Euharistiji se može raspravljati, razmišljati, pisati. I mora se. Ali, budući da je to tajna ljubavi, moramo tu ljubav živjeti da bismo je shvatili.«

SABRANA DJELA MARXA I ENGELSA

Tomo Vereš

Dosad sam se u *Crkvi u svijetu*; u dva navrata osvrnuo na monumentalno izdanje sabranih djela Marxa i Engelsa.¹ Ako sam se osvrćao na nj u fazi intenzivnih radova na njegovu dovršavanju, red je da iznesem svoje primjedbe osobito sada kad je veliki pothvat praktično završen, budući da je posljednji 46. svezak objavljen krajem prošle 1979. godine.

¹ Usp. Sitne primjedbe na monumentalna izdanja Marxa, Engelsa i Lenjina, u *Crkva u svijetu* br. 4/1978, str. 364–369; Javna molba, u *Crkva u svijetu*, br. 3/1979, str. 275–276.

Podsjetimo najprije ukratko na historijat ovoga izdanja. Odluku o izdavanju cjelokupnih djela Marxa i Engelsa (kao i Lenjinovih) donio je Centralni Komitet Saveza komunista Jugoslavije 1959. godine u povodu četrdesete obljetnice osnivanja Komunističke partije Jugoslavije. Prema svjedočenju Čedomira Štrbca pripremni radovi su započeli 1964. godine,² a prva četiri sveska objavljena su 1968. u beogradskom izdavačkom poduzeću »Prosveta« koja je zajedno s Institutom za izučavanje radničkog pokreta iz Beograda bila nosilac cijelog izdavačkog pothvata. No poslije ovoga krepkog početka koji je s ponosom ispunjao suradnike, izdavače, marksologe i marksiste, u narednim godinama je došlo do zabrinjavajućeg usporavanja u izvedbi programa jer je 1969, 1970. i 1971. objavljen samo po jedan svezak.³ Zatim je izdavanje preostalih trideset i devet svezaka teklo ovim redom: 1972. četiri sveska, 1973. nijedan, 1974. tri sveska, 1975. četiri sveska, 1976. jedan svezak, 1977. šest svezaka, 1978. četiri sveska i 1979. rekordnih sedamnaest svezaka. Ako je ovom sjajnom izdavačkom finišu bar ponešto pridonio i naš osvrt iz 1978. godine, to je s naše strane puka »felix culpa«. Tako su, dakle, sabrana djela Marxa i Engelsa završena punih dvadeset godina poslije nego je donešena odluka da se izdaju, odnosno točno za 60. obljetnicu osnivanja Saveza komunista Jugoslavije.

Na ostvarenju ovoga golemog izdanja koje obuhvaća otprilike trideset tisuća tiskanih stranica sudjelovalo je oko sto i pedeset stručnjaka iz cijele zemlje, to jest urednika, prevodilaca, redaktora, lektora i korektora. Svima im valja čestitati na uložnim naporima i na postignutim uspjesima. Ne mala zasluga za solidne tiskarske kvalitete pripada »Biografic« iz Subotice u kojoj je štampan najveći broj svezaka.

Naše kritičke primjedbe ostaju uglavnom iste kao u prethodna dva osvrta. Glavni je nedostatak ovoga izdanja, po našem mišljenju, u tome što ne donosi prijevod nekih važnih tekstova Karla Marxa koji već odavno postoje u kritičkom izdanju na izvornom njemačkom jeziku.

U prvom svesku nedostaju mnoga mladenačka dielca i pisma. Također nedostaje prijevod Marxova pisma od 7. travnja 1841. profesoru Oskaru Ludvigu Bernhardu Wolfu koji je zamoljen da ubrza postupak za dobivanje doktorske diplome.

U sedmom svesku u kojemu su objavljeni tekstovi iz razdoblja svibanj 1846. — oužjak 1848. učinjena su dva teška propusta. Prije svega, iz Marxova članka *Komunizam lista »Rheinischer Beobachter«* (str. 151—161) nisu prevedena cijela dva perioda koja na izvornom jeziku glase:

a) »Die sozialen Prinzipien des Christentums haben jetzt achzehnhundert Jahre Zeit gehabt, sich zu entwickeln, und bedürfen keiner ferneren Entwicklung durch preussische Konsistorialräte.« U prijevodu: »Društvena načela kršćanstva imala su osamnaest stoljeća vremena da se razvijaju, te mi nije potrebno da ih dalje razvijaju pruski konzistorijalni savjeti.«⁴

b) »Die sozialen Principien des Christentums erklären alle Niederrückigkeiten der Unterdrückten gegen die Unterdrückten entweder für gerechte Strafe der Erbsünde und sonstigen Sünden oder für Prüfungen, die der Herr über die Erlösten nach seiner unendlichen Weisheit verhängt.« U prijevodu: »Društvena načela kršćanstva tumače sve podlosti ugnjetavača prema ugnjetavanima ili kao pravednu kaznu za iskonski grijeh i za druge grijeha, ili kao kušnje što ih Gospodin u svojoj beskonačnoj mudrosti šalje onima koji su spašeni.«⁵

Nadalje, uopće se ne spominje i ne prevodi Marxov govor od 30. studenog 1847. održan na II. kongresu Saveza komunista u Londonu u kojemu se, izme-

² Usp. Celokupna dela Marksa i Engelsa (razgovor), u Treći program (Radio-Beograd), br. 43/1979, str. 60.

³ U spomenutom razgovoru pogrešno se tvrdi da 1971. nije objavljen nijedan svezak. Objavljen je sv. 22: Kapital II.

⁴ U našem osvrtu iz 1978. godine nismo bili primijetili ovaj propust, nego samo drugi (usp. str. 368). Ovaj period valja umetnuti u Dela, 7. tom, str. 158, poslije 8. retka odozdo.

⁵ Ovaj tekst treba umetnuti u Dela, 7. tom, str. 158, poslije retka 2. odozgo.

du ostalog, pokušava obračunati s temeljnom kršćanskom tajnom, euharistijom. A taj je govor izdao David Borisović Rjazanov u svom kritičkom izdanju poznatom pod kraticom MEGA.

Ne želimo, niti je moguće ovdje ukazati na manje pogreške od kojih smo neke naveli u prethodnim osvrtima. Takve se pogreške mogu otkriti i u najnovijim svescima. Na primjer, u Marxovu pismu Ludwigu Kugelmannu od 12. travnja 1871. ustanici Pariške komune nazivaju se »Himmelstürmer von Paris« (pariški jurišnici na Nebo) koji se suprotstavljaju »Himmelsklaven des deutsch-preussischen heiligen römischen Reichs« (nebeskim robovima njemačko-pruskog svetog rimskog carstva). Umjesto toga u našem prijevodu čitamo o »Pariškim jurišima na nebo« i o »smjernim robovima njemačko-pruskog svetog rimskog carstva«,⁶ čime se ukida osebnost, slikovitost i krepka suprotnost između »Himmelstürmer« i »Himmelsklaven«. Isto tako, u pismu Engelsu od 20. svibnja 1882. Marx daje vrlo turoban sažetak svoga životnog puta riječima »Nutzloser, inhaltsloser, dazu teurer Lebensgang« (Beskoristan, bezsadržajan, uz to skupi životni tijek). U našem prijevodu »Lebensgang« se pogrešno prevodi »način života«,⁷ što u danom kontekstu nije nipošto značajna stvar. No naši prevodioci i izdavači nigdje ne tvrde da daju nepogrešivo djelo u kojemu sve mora ostati onako kako jest, pa se s pravom možemo nadati da će ove i druge slične pogreške s vremenom ispraviti.

Već smo upozorili da se ovo izdanje ne može smatrati »Sabranim djelima« u punom smislu riječi jer nedostaje prijevod mnogih na izvornom jeziku objavljenih tekstova. Sa zadovoljstvom bilježimo da to izričito priznaje i redakcijski odbor u svojoj zaključnoj riječi cijelom izdanju kad piše: »Institut za međunarodni radnički pokret će i dalje pratiti rad na izdavanju Marxovih i Engelsovih dela u svetu, objavljujući nove tomove DELA, koji mogu biti od značaja za temeljnije studiranje teorijske baštine utemeljivača naučnog socijalizma. Već su u pripremi tri dopunska toma Marxovih i Engelsovih rukopisa.«⁸ Redakcijski odbor ovdje ne precizira što će se zapravo objaviti u tri dopunska sveska, no čini se da će to biti Marxovi rukopisi iz 1861—1863. godine koji su posvećeni problematici proizvodnje viška vrijednosti, kako se razabire iz razgovora nadležnih, vođenog na III. programu Radio-Beograda.

Uvjereni smo da će u jednom od narednih dopunskih svezaka biti uklonjeni također i oni nedostaci na koje smo upozorili u našim trima osvrtima.

●

⁶ Usp. Dela, 40. tom, str. 186.

⁷ Usp. Dela, 42. tom, str. 53.

⁸ Usp. Dela, 46. tom, str. 733.

JESMO LI DOBRO RAZUMJELI JEDAN OSNOVNI DETALJ IZ TOMINA »DRUGOG PUTA«?

Primjedbe uz knjigu Ante Kusića Filozofski pristupi Bogu, Split, 1980.

Juraj Božidar Marušić

Novoizašla knjiga ANTE KUSIĆA *Filozofski pristupi Bogu* (FPB) doista je, mislim, dobrodošla. U okviru vrlo uspjele misaone arhitekture knjige kao cjeline, autor piše vrlo privlačno, svježe i lucidno, o vrlo složenim problemima o kojima je riječ. Zbog toga će, držim, to vrijedno djelo privući pažnju i onih čitatelja, koje inače manje uspjeti način pisanja odbija, kad je riječ o filozofskim, posebno teodicejskim djelima. A oni zainteresiraniji će naći u njemu kvalificirana subesjednika. Posebno onda, kad se s njim ne budu slagali,